

**Степова гадюка —
зникаючий вид
Харківщини**

Гадюка степова

Vipera renardi (Christoph, 1861)

Невелика, зазвичай до 50 см змія. Забарвлення зверху темно-або світло-сірого кольору. Характерною і дуже важливою для визначення ознакою є зигзагоподібна лінія вздовж хребта більш темного кольору, іноді майже чорна. На голові є темний малюнок, а через око проходить темна смуга. Зіниця вертикальна.

Отруйна, але загрози життю людини не становить.

Господарське значення

Виходячи з особливостей живлення (дорослі живляться переважно дрібними ссавцями, а молоді особини — прямокрилими), у господарському відношенні гадюка відіграє значну роль, знищуючи чималу кількість мишоподібних гризунів і саранових. Крім того, її отрута може використовуватись для отримання біологічно активних речовин, які надалі можуть бути використані у медичних цілях.

Типовими місцями існування степової гадюки у Харківській області є:

1. порослі чагарником узлісся;
2. ділянки деградованого внаслідок випасу степу;
3. заплавні луки, що межують зі схилами долини річок;
4. ділянки степу з виходами крейди та інших порід;
5. схили з розрідженою чагарниковою рослинністю;
6. ділянки цілинного степу;
7. розріджені насадження сосни на борівій терасі.

Головними чинниками негативного впливу на популяції степової гадюки і причинами її зникнення є господарська діяльність людини чи її наслідки:

- трансформація місць мешкання, що призводить до зникнення популяцій і фрагментації ареалу. Це забудова й зростання площі населених пунктів, суцільне заліснення степових територій, розорювання тощо;
- потужний рекреаційний розвиток;
- степові пали, традиційні серед місцевого населення;
- застосування різних отрутохімікатів;
- переслідування та знищення людиною;
- загибель під колесами автомобілів.

1

2

3

4

5

6

Збереженість виду у Харківській області

Червона книга
України

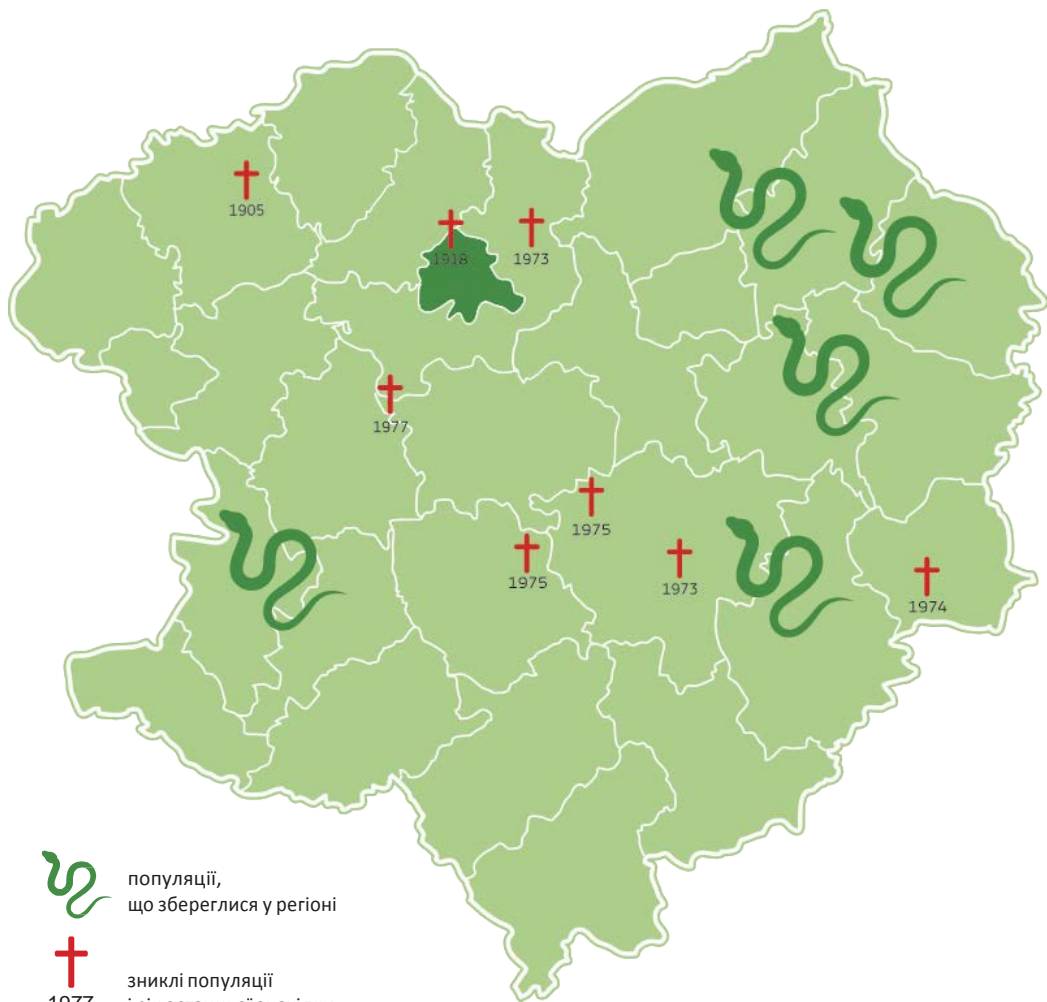

На даний час більшість історично-відомих популяцій гадюки степової на території області зникли. Різке зниження чисельності цього виду почалося приблизно з 60-х років і стало, ймовірно, наслідком інтенсивного використання отрутохімікатів і розоренням залишків степових ділянок. Сьогодні лише в деяких південних та східних районах області збереглися невеликі, ізольовані внаслідок господарської діяльності людини, популяції.

Степову гадюку занесено до низки українських і закордонних охоронних переліків, що були ратифіковані Україною. В нашій країні охороняється як рідкісний вид з числа включених до Червоної книги (2009 рік).

За незаконне добування степової гадюки законодавством України передбачено штраф у розмірі 4000 грн. згідно Постанови 1030 КМУ від 7.11.2012 р.

Враховуючи сучасні умови існування гадюки степової на території Харківської області, треба розуміти, що тільки ми з Вами в змозі знизити, а в деяких випадках і повністю припинити знищення цього виду і захистити його від остаточного зникнення.

популяції,
що збереглися у регіоні

1977

зниклі популяції
і рік останньої знахідки

Степова гадюка — не єдиний представник фауни змій Харківської області

Окрім вужа звичайного, добре відомого майже кожному мешканцю області, слід розрізняти гадюку Нікольського — другу отруйну змію Харківщини, а також ще три види плазунів, які не становлять жодної загрози здоров'ю людини.

Гадюка Нікольського

Мешкає у лісових масивах.
Має товсте тіло. Чорного кольору.

Отруйна, але смертельної небезпеки для людини не несе.

Мідянка звичайна

Населяє відкриті ділянки, узлісся, балки і сади. Впізнається за світло-сірим або оливковим кольором та темною «маскою» на очах.

Для людини цілком безпечна.

Вуж звичайний

Добре впізнається через «жовті вушки» по боках голови.

Найпоширеніший вид Харківщини.

Для людини цілком безпечна.

Вуж водяний

Народна назва — «шахматна» змія.

Населяє водойми. Впізнається за характерним шахматним малюнком.

Для людини цілком безпечна.

Веретінниця ламка

Часто відносять до змій, насправді — безнога ящірка. Населяє широколистяні ліси. Впізнається за гладкою лускою та кольором.

Для людини цілком безпечна.

Яким же чином захистити себе і не завдати шкоди?

Перебуваючи на природі, слід дотримуватись певних правил. По перше, слід вдягати зручний закритий одяг та взуття. Крім того, під час піших прогулянок необхідно уважно дивитись під ноги, особливо це стосується місць де вид може мешкати.

По-друге, пам'ятайте, змія ніколи не нападає першою — повільно зупиніться і дозвольте їй відповзти або просто обійдіть її за декілька метрів осторонь.

По-третє, не слід навмисно провокувати її на агресію (чіпати гілками, кидати каміння тощо), адже гадюка зіхищаючись робить стрімкі випади у бік загрози і може вкусити.

І головне, першою змія нападає виключно у випадку загрози власному життю, у всіх інших випадках вона рятується втечею.

Пам'ятайте!
Жодна змія у Харківській області не несе смертельної небезпеки для людини!

Якщо Вас все ж таки вкусили

- Не треба панікувати! Пам'ятайте, укуси гадюки для здорової людини не є смертельно небезпечним.
- Одразу після укусу спробуйте видалити частину отрути. Для цього треба відсмоктати її з місця укусу. Не варто відсмоктувати отруту у разі наявності пошкоджень слизової оболонки ротової порожнини.
- За можливості треба обмежити рухливість потерпілого.
- Можна прийняти лікарські засоби, що запобігають розвитку алергічної реакції на отруту (антігістамінні препарати H1-блокатори: цетрин, фенкарол, димедрол, тавегіл, супрастин тощо).
- Треба обробити рану антисептичними засобами.
- Якнайшвидше зверніться до лікарні.
- Не слід розрізати або припалювати рану, адже це може спричинити погіршення загального стану потерпілого внаслідок розвитку запальних процесів, крім того є ризик розвитку інфекції.
- Ні в якому разі не вживайте алкоголь! По-перше, зростає швидкість розповсюдження отрути по організму людини. По-друге, алкоголь спричиняє мікроскопічні пошкодження стінок судин, що в подальшому, при дії разом з отрутою, може викликати появу гематом та некрозів.
- Не слід накладати жгут і перешкоджати току крові, це може призвести до більш тяжких уражень і наслідків.
- Не займатись самолікуванням.

Використані фотоматеріали:

А.Тупіков, О.Зіненко, О.Коршунов,
Г.Величко, М.Височин

Текст: А.Тупіков, О.Зіненко, Г.Величко

Верстка: В.Шаповалова

Видано за підтримки

Rufford Small Grant
for Nature Conservation

**За консультацією і у разі виникнення
питань звертайтеся за електронними
адресами або за телефонами:**

Тупіков Андрій Ігорович

заступник директора-головний природо-
ознавець НПП «Дворічанський»

e-mail: a.i.tupikov@gmail.com

тел.: +380508390451

Зіненко Олександр Іванович

провідний науковий співробітник
Музею Природи ХНУ ім. В.Н. Каразіна

e-mail: zinenkoa@yahoo.com

тел.: +380661910867

